

Komunikaciniai Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio iššūkiai

Rimvydas Laužikas

Vilniaus universitetas

Paveldo ir visuomenės santykio problematika tyrinėjama įvairiuose kontekstuose. Tradiciškai šie tyrimai skiriami istorijos mokslų erdvei. Šioje erdvėje įsitvirtinusios istorinės atminties, istorijos mokslo žinių komunikacijos, paveldosaugos teorinės paradigmos yra svarbios, siekiant suprasti paveldo ir visuomenės sąveikos procesus. Neneigdami tokio požiūrio galimybių turime pastebėti jo ribotumą šiuolaikinės tinklaveikos visuomenės kontekste. Taigi šiame straipsnyje taikoma platesnė, komunikacijos ir informacijos mokslų prieiga. Šio diskusinio straipsnio objektas yra paveldo komunikacija šiuolaikinėje visuomenėje. Teorinėje straipsnio dalyje, remiantis Jurijaus Lotmano semiosferos teorija, apibrėžiama paveldo komunikacija ir reikšmių konstravimas paveldo komunikacijos procese. Kitoje straipsnio dalyje analizuojami Lietuvos paveldo komunikacijoje veikiančios ne-dialogo ir dialogo naratyvai ir komunikacinių pranešimų konstravimo būdai. Tyrimo dalyje, diskusijos formatu, testuojamas teorinės schemos veikimas viename Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečiui skirtame komunikacinio pobūdžio objekte – „Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programoje“. Apibendrinant Programos tyrimo rezultatus galima fiksuoti ryškų kognityvinį disonansą tarp ne-dialogo (nacionalistinio) ir dialogo (liberaliojo) naratyvų bei „kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ požiūrių. Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio komunikacijos atveju, iš „kuratorių“ pozicijų komunikuojamas ne-dialogo (nacionalistinis) naratyvas priklausytų veiksmai, o „dalyvaujamoju“ būdu realizuotinas dialogo (liberalusis) naratyvas – idėjų erdvei. Kartu Programoje fiksuojamas kognityvinis disonansas tarp dviejų minėtų naratyvų didinančios informacijos vengimo reiškinys (iš esmės ryški slinktis „pilkosios zonos“ link).

Pagrindiniai žodžiai: paveldo komunikacija, semiosfera, istorinis naratyvas, Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-metis

Įvadas

Paveldo ir visuomenės santykio problematika tyrinėjama įvairiuose kontekstuose. Tradiciškai šie tyrimai skiriami istorijos mokslų erdvei. Šioje erdvėje įsitvirtinusios istorinės atminties, istorijos mokslo žinių komunikacijos, paveldosaugos teorinės paradigmos yra svarbios, siekiant suprasti paveldo ir visuomenės sąveikos procesus. Tačiau šiuolaikinės Lietuvos viešosios erdvės analizė rodo, kad tokia istorijos mokslų prieiga formuoja gana ribotus, neretai paveldo ir dabarties priešprieša grįstus požiūrius, lemiančius, kad paveldas visuomenėje suvokiamas kaip iš praeities išlikę, savo funkcijas pradedę ir *a priori* saugotini materialūs objektai ir nematerialios tradicijos,

tarsi „pačios savaime“ svarbios „etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu“ (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas 1994). Tokiu būdu paveldo ir visuomenės santykis neretai redukuojamas iki „paveldo saugojimo“ ir „paveldo naikinimo“ priešpriešos paveldosaugoje ir „mokslo populiarinimo“ (kaip faktologinių mokslinių žinių, kurias sukaupė istorikai profesionalai, vienakrypčio transliavimo populiariesne, mažiau moksline, visuomenei suprantama forma) paveldo komunikacijoje.

Neneigdami tokio požiūrio galimybių turime pastebėti jo ribotumą šiuolaikinės tinklaveikos visuomenės kontekste. Todėl šiame straipsnyje taikoma platesnė, komunikacijos ir informacijos mokslų paradigma. Ši paradigma įgalina mus išplėsti paveldo ir visuomenės santykio tyrimų problematiką keliais aspektais. Aptardami paveldo ir dabarties santykį Jurijaus Lotmano semiosferos teorijos kontekste (Lotman 2004, p. 3–22), galėtume kalbėti apie nuolatinį kultūrinių procesų tęstinumą, leidžiantį suvokti praeitį ir dabartį (paveldą ir šiuolaikinę kultūrą) kaip to paties, erdvėje ir laike nefragmentuoto kontinuumo susijusias dalis, kai (platesniame kontekste) dažnai diskutuojama tradicijos ir dabarties priešprieša gali būti suvokiama ne kaip vienas kitą paneigiantys veiksniai, o kaip dviejų tos pačios semiosferos veiksnių sisteminio ir abipusio pobūdžio sąveika. Paveldo ir visuomenės sąveikos kontekste tai reikštų suvokimą, kad, pavyzdžiui, dabarties architektūra yra natūralus architektūros tradicijos tęsinys, o šiuolaikinės architektūros objektai nėra svetimkūniai istoriniame mieste, lygiai taip pat, kaip XVII amžiuje statyti barokiniai pastatai nebuvo svetimkūniai gotikiniuose ir renesansiniuose anų laikų miestuose. Dar ryškiau tai veikia nematerialiosios tradicijos atveju, kur vieni ar kiti materialūs ženklai (plg. diskusijas apie Užgavėnių kaukes, Kanovičius 2017) yra reprezentuojantys idėjas ir, dėl šios priežasties, turi būti kintantys, priklausomai nuo visuomenės raidos. Su šiuo požiūriu glaudžiai siejasi paveldosaugos sampratos kaita, nuo „orientuotos į paveldą“ link „orientuotos į dabarties visuomenę“. Šią slinktį ryškiai matome muzeologijos teoriniuose kontekstuose, kur (pasak Friedricho Waidacherio) muziejinis santykis su tikrove yra „tikslingas ir sistemingas tam tikrų tikrovės daiktų išskyrimas, rinkimas, išsaugojimas ir tolesnis naudojimas [dabarties] kultūroje“ (Waidacher 2007, p. 24). Taigi galima teigti, kad šiuolaikiškai suprantant muziejaus (platesniame kontekste – viso paveldo išsaugojimo) reikšmę, turime pastebėti, kad komunikacija (paveldo „įveiklinimas“ dabarties kultūroje) yra pagrindinė funkcija, suteikianti prasmę kitoms funkcijoms (paveldo kaupimo, išsaugojimo, tyrimų). Tokiu būdu paveldo kaupimą ir išsaugojimą galime traktuoti kaip informacijos kaupimo ir išsaugojimo funkcijas, be kurių neįmanoma komunikacija, o paveldo mokslinius tyrimus – kaip jau saugomos informacijos pridėtinės vertės didinimą, sukuriantį geresnes sąlygas komunikacijai. Paveldo komunikacija yra išskirtinė tuo, kad ji grindžiama autentiškais išsaugoto paveldo objektais, mokslinėmis žiniomis apie juos ir šių objektų bei žinių interpretavimu. Kaip ir paveldo komunikacijos produktai yra svarbūs, kuriant šiuolaikinės visuomenės pridėtinės intelektinio, inovacijų, kultūrinio, socialinio,

finansinio ar kitokio kapitalo vertes. Tokiu būdu paveldas yra „dabartizuojamas“. Jis pradeda veikti ne kaip „iš praeities atkeliavę objektai“ ar „informacijos apie praeitį reprezentantai“, bet kaip dabarties kultūros elementai – šiuolaikinės kultūros ir kūrybinių industrijų, laisvalaikio, tapatumų konstravimo, politinės komunikacijos, informacinių karų ir pan. įrankiai, daugiau veikiantys ne kaip atminties objektai (plg. *genius loci, lieux de mémoire*), bet kaip bendruomenes jungiančios idėjos, skaitmeninių technologijų dėka įgyjančios vis daugiau virtualių socialinių tinklų bruožų.

Šio diskusinio straipsnio objektas yra paveldo komunikacija šiuolaikinėje visuomenėje. Straipsnio tikslas – teoriniame lygmenyje (remiantis komunikacijos ir informacijos mokslų teorine prieiga) apibrėžti reikšmių konstravimą paveldo komunikacijos procese ir diskusijos formatu testuoti šios teorinės schemos veikimą artėjančio Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio komunikacijos pavyzdžiu.

Mokslinėje ir taikomojo pobūdžio literatūroje, siekiant apibūdinti paveldo sklaidos (angl. *dissemination*) procesą, dažniausiai vartojamos komunikacijos, interpretavimo, mediacijos sąvokos. Dalis autorių abi jas vartoja sinonimiškai. Šiame straipsnyje, atsižvelgiant į pasirinktą teorinį tyrimo lauką, vartojama paveldo komunikacijos sąvoka, ir paveldo interpretavimas suvokiamas kaip siauresnės apimties komunikacijos proceso elementas, funkcionuojantis greta paveldo objektų ir mokslinio pobūdžio žinių apie juos.

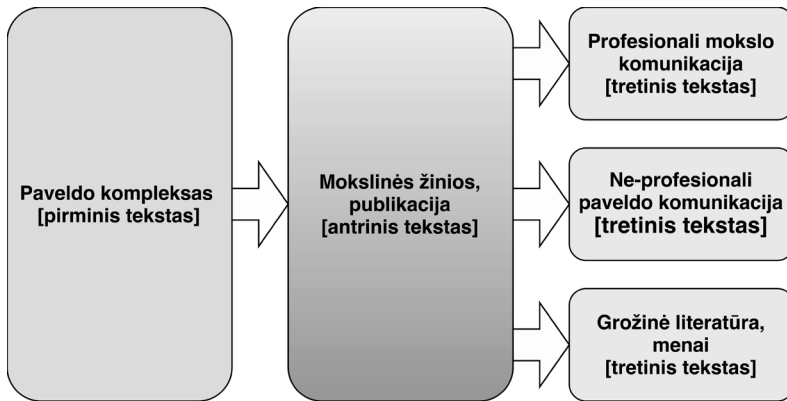
Paveldo komunikacijos teoriniai kontekstai

Komunikacijos ir informacijos moksluose egzistuoja du bendradarbiaujantys teoriniai požiūriai, kuriuos kai kurie tyrėjai santykinai vadina „mokyklomis“. „Proceso“ mokyklos atstovai domisi daugiau pranešimų perdavimo techniniu (technologiniu) procesu, o „reikšmių“ (semiotinės) – pranešimuose perduodamų reikšmių konstravimu bei perskaitymu (Fiske 1998, p. 18–35).

Paveldo komunikacijos teoriniam apibrėžimui perspektyvus požiūris, aptartas Tartu universiteto (Estija) semiotikos mokyklos lyderio Jurijaus Lotmano (1922–1993) semiosferos teorijoje. Remiantis šia teorija, semiosfera – tai erdvinis mechanizmas, kurio pirminė funkcija – išsaugoti buvusią, komunikuoti esamą ir kurti naują informaciją. Tai globali sistema, integruojanti visus galimus ženklus (semiotinė prasme), tekstus, interpretacijas, simbolius, informaciją, žinias, jų reprezentacijas ir tarpusavio ryšius, įskaitant ryšius su „ne-semiotiniais“ elementais, esančiais už semiosferos ribų. Semiosfera yra užpildyta įvairiais ženklinio pobūdžio elementų konglomeratais (struktūromis, tekstaais plačiąja prasme), kurie tarpusavyje sąveikauja skirtingiausiais būdais. Be to, būtina suprasti, kad semiosfera kaip atviroji sistema yra nuolat kintanti (evoliucionuojanti) sistema, turinti savotiškus „atminties mechanizmus“, kurie išsaugo praeities būsenų elementus ar jų fragmentus. Tokiu būdu se-

miosfera veikia kaip sinchroninė struktūra, vienu metu būdama ir kultūros (praeities kultūrų) evoliucijos pasekmė, ir dabarties kultūrų evoliucijos bei naujų kultūrų atsiradimo priežastis (Lotman 2004, p. 3–22).

Pritaikant J. Lotmano semiosferos teoriją paveldui ir jo komunikacijai, turime pastebėti, kad dabarties kultūros (kaip semiosferos struktūros) sąveika su praeities kultūromis vyksta per trijų lygmenų tekstines struktūras.

Iliustracija Nr. 1.

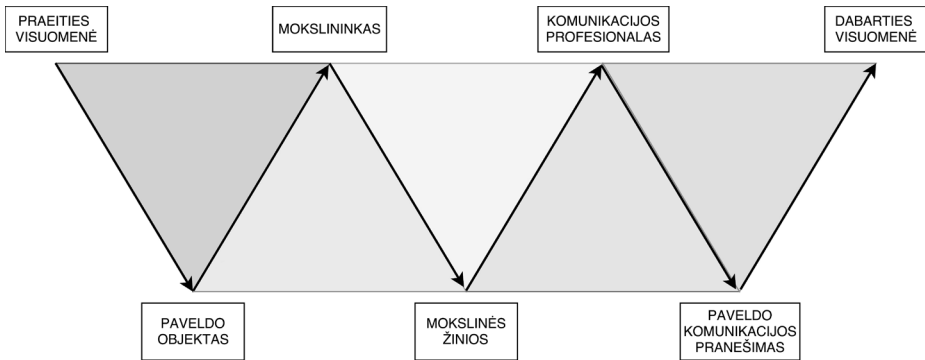
Paveldo, mokslinių tyrimų ir paveldo komunikacijos sąveika

Pirmiausia sąveikaujame per semiosferoje išlikusius praeities kultūrų fragmentus, kurie atpažįstami kaip materialaus ir nematerialaus paveldo objektai (artefaktai, ekofaktai, tradicijos ar jų kompleksai). Remdamiesi semiosfera, paveldo kompleksus galime traktuoti kaip tekstus, tekstą suprantant kaip bet kurią tvarkingą komunikacijai skirtą ženklų sistemą, kurios aiškų skirtumą nuo kitų sistemų galima fiksuoti. Šiuos kompleksus sudarantys pavieniai paveldo objektai (radiniai, artefaktai, ekofaktai) gali būti interpretuojami kaip ženklai. Pabrėžiant, kad ženklu vadinamas pavienis, nedalomas (atominis) paveldo objektas (duomenų vienetas). Ženkilai į tekstus yra jungiami ne chaotiškai, o taikant tam tikras taisykles, vadinamas kodais. Taigi paveldo objektai ir jų kompleksai yra ne kas kita, kaip ženklai ir kodais organizuotų ženklų sistemos (tekstai), nurodančios į praeities visuomenių mentalines idėjas. Savo ruožtu mentalinės idėjos – žmonių sukurtos, nulemtos kultūros arba subkultūros, kuriai priklausė. Jos yra dalis sistemos, kurią konkrečios kultūros nariai taikė tarpusavio komunikacijai, o visuomenės sukurti tekstai paklūsta taisyklėms (kodams), kurias suprato ir pripažino visi tekstą vartojančios bendruomenės nariai. Tokiu būdu paveldo (ženklų ir tekstų), tyrėjo ir praeities (kaip buvusios tikrovės fragmentų) santykis gali būti suprantamas semiotine „perskaitymo“ prasme, suartinančia J. Lotmano ir Charleso Sandersa Pierce'o (1839–1914) idėjas. Paveldo atveju, mokslininkas, tiriantis paveldą (pavyzdžiui, archeologas) tampa interpretantu, bandančiu užfiksuoti ir perskaityti senųjų visuomenių paliktus ženklus bei jų sistemas (paveldo objektus, pirminius tekstus), siekdamas

suprasti savo tyrimų objektą – praeities visuomenę. Tokiu būdu mokslininkas tampa subjektu, kuriančiu naujus ženklus ir ženklų sistemas (antrinius, mokslinio pobūdžio tekstus: paveldo fiksacijas – ataskaitas ir interpretatyvaus pobūdžio mokslines publikacijas). Šie antriniai tekstai yra kuriami, remiantis konkretaus laikotarpio archeologijos mokslo, kaip vienos iš semiosferos struktūrų, teorija (pasak J. Lotmano, „kanonine“, ne-periferine kalba). Tačiau „skaitydami“ praeities visuomenių tekstus, moksliniame lygmenyje susiduriame su esmine problema – tos kultūros, kurios tekstus bandome perskaityti, jau seniai nebėra. Todėl senųjų kultūrų paliktų materialių tekstų iškodavimas negali būti suprantamas kaip komunikacija klasikine prasme ir negali būti išreikšiamas klasikiniiais komunikacijos modeliais. Mokslininkas tarsi skaito daiktų kalba parašytus laiškus adresatams, kurių jau seniai nebėra. Taigi paveldą tiriantis mokslininkas, J. Lotmano semiosferos teorijos požiūriu, atlieka ne tiek tiesioginį teksto perskaitymą ar vertimą, kiek teksto rekonstrukciją. Iš esmės paveldo tyrimas yra dialogas tarp kintančio dabarties mokslo ir praeities kultūrų tekstų fragmentų, kaip iškodavimo ir užkodavimo procesas: ženklų ir tekstų skaitymas bei ženklų ir tekstų kūrimas. Mokslininkas, turėdamas savo laikotarpio teorinį ir metodologinį instrumentarijų ir iš praeities visuomenių mus pasiekusius tyrimo šaltinius bei empirinius duomenis (ženklus ir tekstus), siekia rekonstruoti juos siejantį hipotetinį kodą, kurį vėliau verifikuoja, pasitelkęs kitus praeities visuomenių tekstus (bandydamas juos perskaityti ir taip patikrinti rekonstrukcijos tikslumą). Taigi paveldo moksluose turime kiek neiįprastą, bet J. Lotmano požiūriu, ne-išskirtinį procesą, kai nežinomą kalbą naudojame kaip įrankį perskaityti tekstus, bet tekstus naudojame kaip pagrindą rekonstruoti kalbą. Šio proceso metu senųjų kultūrų tekstų fragmentai veikia kaip naujos informacijos generavimo katalizatoriai, generuojantys J. Lotmano minimą „informacinę energiją“.

Šių dviejų lygmenų tekstų (paveldo objektų ir jų kompleksų bei mokslinio pobūdžio tekstų) egzistavimas sudaro sąlygas (katalizuoja) ir trečio lygmens tekstų atsiradimui, kurie yra (vienu ar kitu lygmeniu) ne-profesionalūs „grynojo mokslo“ požiūriu, bet jie iš esmės užtikrina paveldo veikimą visuomenėje. Tokio pobūdžio tekstų pavyzdžiai galėtų būti skirtingoms šių laikų visuomenės tikslinėms grupėms skirti paveldo komunikacijos produktai: mokslo populiarinimo knygos, muziejų ekspozicijos, vadovėliai, pamokos, paskaitos, parodos, kompiuteriniai žaidimai, televizijos laidos, grožinės literatūros kūriniai, kino filmai, teatro, operos, baletų spektakliai ir kt. Tokia tretinių tekstų įvairovė yra sąlygota visuomenės įvairovės (iš esmės skirtingų tikslinių vartotojų grupių) – paveldu besidominčių žmonių bendruomenių, kurios (J. Lotmano teorijos kontekste) kaip savarankiškos ženklinės struktūros kreolizuoja su paveldą tiriančiais mokslais (taip pat savarankiška ženkline struktūra).

Paveldo komunikacijos atveju, tretinio teksto kūrėjas (pavyzdžiui, rašytojas, mokytojas, režisierius), sąveikaudamas su dabarties visuomene (būdamas jos dalimi), tampa interpretantu, skaitančiu mokslinius tekstus ir naudojančiu atitinkamus paveldo objektų rinkinius (kolekcijas) tam, kad sukurtų tretinius tekstus.

Ilustracija Nr. 2.
Paveldo komunikacijos procesas

Konstruojant paveldo komunikacijos pranešimus (tretinius tekstus), skirtus šiuolaikinei visuomenei, paveldo objektai ir jų kompleksai bei mokslinės žinios apie juos atlieka ženklų vaidmenį, o juos organizuojančio kodo vaidmuo tenka interpretacijai, kuri yra glaudžiai susijusi su vadinamuoju didžiuoju istoriniu naratyvu (toliau tekste – vadinama naratyvu), kuris – paveldo komunikacijos kontekste – suvokiamas ne kaip teorinis istorijos mokslo įrankis, skirtas praeities interpretavimui (pirminių tekstų skaitymui ir antrinių tekstų kūrimui), bet kaip konceptualus meta-konstruktas, diskurso forma, naudojama kaip „rėminanti struktūra“ paveldo komunikacijai ir veikianti kaip interpretacijų-kodų konstravimo įrankis tretinių tekstų kūrimui (White 1984; Stephens, McCallum 1998; Lyotard 1979, Rūsen 2007; Bumblauskas 2013). Tokiu būdu naratyvas tampa esminiu tiek paveldo komunikacijos pranešimo konstravimą, tiek jo „perskaitymą“ atitinkamose tikslinėse grupėse lemiančiu veikiniu, kurio analizė svarbi, siekiant suprasti paveldo funkcionavimą šiuolaikinėje visuomenėje. Kartu naratyvo pasirinkimas ir jo taikymas gali būti įvardijamas pirmuoju komunikaciniu Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio iššūkiu.

Remiantis aptartu požiūriu, paveldo komunikacija yra sąmoningas, suplanuotas ir prasmingas reikšmių konstravimas, veikiantis ne kaip profesionalaus mokslo žinių perteikimas visuomenei, o kaip kryptingas realiame gyvenime veikiančios ir asmeniui svarbios pasaulėžiūros ugdymas. Pažymėtina, kad skirtingais laikotarpiais interpretanto vaidmenis paveldo komunikacijoje galėję prisiimti skirtingi subjektai, tačiau pagal šiuo metu plintantį „dalyvaujamosios kultūros“ (Simon 2010) požiūrį šį vaidmenį gali užimti kiekvienas bendruomenės narys. Todėl šiuolaikiniai paveldo komunikacijos produktai yra „vėsesni“, paliekantys daugiau erdvės žiūrovo interpretacijai, Marshallo McLuhano medijų teorijos prasme (McLuhan 2003). Efektyvių, konkrečioms šiuolaikinės visuomenės tikslinėms grupėms pritaikytų ir jas veikiančių paveldo ir istorijos komunikacijos pranešimų konstravimas gali būti įvardijamas antruoju komunikaciniu Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio iššūkiu.

Naratyvai šiuolaikinėje Lietuvos paveldo komunikacijoje

Naratyvų veikimas istorinių žinių komunikacijoje Lietuvoje daugiausia yra tyrinėtą Alfredo Bumblauskos darbuose. Skirdamas globaliuosius (liberalusius, nacionalistinius, marksistinius) naratyvus, autorius savo darbuose koncentruojasi į svarbiausių Lietuvos istorijai, taip vadinamųjų „patriotinio“ (iš esmės nacionalistinio) ir „kosmopolitinio naratyvų veikimą (Bumblauskas 2009, 2013). Tačiau diskusijų šia tema kontekstai – Jeano François Lyotard'o „naratyvų mirties“ idėjos, „alternatyviųjų naratyvų“ paieškos, globalumo ir lokalaus tapatumo diskursai, paveldo naudojimas informaciniuose karuose – leidžia kalbėti apie gerokai platesnę, mažiau detalizuotą ir labiau apibendrintą naratyvų veikimo erdvę Lietuvos paveldo komunikacijoje. Taip pat svarbi vieta tenka skaitmeninės kultūros ir tinklaveikos visuomenės kontekstams, kurie yra reikšmingi, analizuojant paveldo komunikaciją. Viena vertus, šiuolaikinėje visuomenėje fiksuojamas tapatumo svarbos augimas. Dėl to iš esmės keičiasi praeities suvokimas visuomenėje. Praeitis nebėra suvokiama kaip trukdis progresui, tobulėjimui ir pažangai (kaip tai buvo industrinėje visuomenėje), bet tampa įkvėpimo šaltiniu. Toks praeities įvertinimas sukuria palankias sąlygas paveldo komunikacijai, nes visuomenėje daugėja žmonių, kurie domisi paveldu, praeitimi, ateina į muziejus, lanko paveldo objektus, kuria ir naršo istorijai skirtus tinklalapius ar tinklaraščius, dalyvauja paveldo bendruomenėse socialiniuose tinkluose ir kt. Tačiau, remiantis amerikiečių sociologu Manueliu Castellsu, tapatumo konstravimo laukas yra ypatingai platus. Tapatumo konstravimui statybinių medžiagų teikia istorija, geografija, biologija, gamybos ir reprodukcijos institucijos, kolektyvinė atmintis, asmeninės fantazijos, galios aparatai ir religiniai apreiškimai, bet individai šias medžiagas apdoroja (Castells 2006). Tokiu būdu, šių laikų skaitmeninėje kultūroje iš esmės bet kuri idėja gali virsti naratyvu, lemiančiu paveldo komunikacijos pranešimo konstravimą. Dėl šios priežasties straipsnyje siūlomas naratyvų klasifikavimo modelis, formuojamas remiantis dviem pagrindiniais kriterijais: moksliskumu ir dialogiškumu. Šie kriterijai grindžiami aukščiau aprašyta idėja, kur paveldo komunikacijoje paveldo objektai ir jų kompleksai bei mokslinės žinios apie juos atlieka ženklų vaidmenį, o naratyvų įremtos interpretacijos – juos organizuojančio kodo vaidmenį. Paveldo komunikacijos kontekste moksliskumas siejamas su paveldo objektais ir mokslinėmis (istorijos, archeologijos) žiniomis ir yra suprantamas kaip naratyvo santykis su mokslinėmis žiniomis. Šiuo požiūriu dalis šiuolaikinių idėjų (veikiančių ar potencialiai galinčių veikti kaip naratyvai) yra atvirai antimokslinės (pavyzdžiui, dalis taip vadinamųjų „pseudoarheologijų“ (Fagan 2006), kitos – korektiškesnės ar preciziškos (pavyzdžiui, scientizmas) mokslinės informacijos atžvilgiu. Lygiai kaip ir ženklų parinkimo požiūriu, vieni pranešimai konstruojami, parenkant mokslinę tikrovę atitinkančius ženklus, tuo tarpu kiti atlieka ženklų falsifikavimą. Naratyvo dialogiškumas iš esmės reiškia jo nusiteikimo diskutuoti lygį. Tinklaveikos visuomenėje kartu su globalizaci-

ja vyksta fragmentacijos procesai, kurie yra kur kas menkiau diskutuojami viešojoje erdvėje. Ši „naujoji fragmentacija“ yra susijusi su naujų, būdingų tinklaveikos visuomenei ribų atsiradimu. Proceso metu lokaliame lygmenyje išsiskiria ir stiprėja specifiniais (istoriniais, geografiniais, teminiais, religiniais, kultūriniais ir t. t.) tapatumais grįstos grupės, kurios yra sisteminiu požiūriu maksimaliai vientisos savo viduje ir ryškiai atskiros nuo kitų grupių. Grupių viduje veikiančios procesai yra artimi tiems, kurie industrinėje visuomenėje buvo fiksuojami religinėse bendruomenėse. Jų tarpe svarbiausi yra besąlygiškas tikėjimas kuria nors pamatine idėja ir neigiama nuostata šia idėja abejojančiųjų (eretikų) atžvilgiu. Tokiu būdu ši grupė (kaip bendraminčių bendruomenė) pakliūva į savotišką „ideologinį ir informacinį burbulą“, kada jai priklausantys žmonės yra ištikimi konkrečiai idėjai ir nekritikuoja, nediskutuoja dėl šios idėjos iš esmės. Taigi bendruomenės nariai nebemato platesnio konteksto ir kiek atsiriboja nuo visuomenės. Dalis bendruomenių aktyviai radikalėja (tolsta nuo globalios visuomenės „vidurkio“), realiai didindamos visuomenės dispersiją. Tad, nors paprastai teigiama, kad dabarties visuomenė globalėja, iš tikro stebime du priešingus, globalios konvergencijos ir lokali poliarizacijos procesus, lemiančius įvairaus pobūdžio tapatumais grįstą visuomenės klasterizaciją. Tad naratyvo dialogiškumo lygmuo yra priklausomas nuo jį sukūrusios ir/ar palaikančios paveldu besidominčių žmonių bendruomenės uždaro ir jos ideologinio „atstumo“ nuo globalios visuomenės „vidurkio“. Labiau nutolusių grupių naratyvai yra radikalesni, labiau kraštutiniai, mažiau dialogiški. Remdamiesi šiuo požiūriu, galime skirti propagandinius, ne-dialogo ir dialogo naratyvus bei paveldo komunikacijos „pilkąsias zonas“.

	PROPAGANDA	NE-DIALOGO	„PILKOSIOS ZONOS“	DIALOGO
moksliskumas	NE	TAIP/NE	TAIP/NE	TAIP
dialogiškumas	NE	NE	TAIP/NE	TAIP
NARATYVAI ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOJE	Rusų nacionalistinis	Lietuvių nacionalistinis	Lietuvių nacionalistinis	Lietuvių dialogo
		Rusų nacionalistinis		Lenkų dialogo
		Baltarusių nacionalistinis		Žydų dialogo
		Žydų nacionalistinis		
		Lenkų nacionalistinis		

Iliustracija Nr. 3.
Paveldo komunikacijoje Lietuvoje veikiančios naratyvai ir jų grupės

Propagandinei grupei priskirtini naratyvai, keliantys pirminius tikslus konstruoti ne-dialoginius, šališkus ir melagingus pranešimus, skirtus vienų ar kitų, paveldu besidominčių žmonių bendruomenių nuomonei formuoti. Tokio pobūdžio pranešimuose laisvai naudojami ženklai (ne tik falsifikuotos, ne-mokslinės žinios, bet ir falsifikuoti paveldo objektai – artefaktai, ekofaktai). Tokių naratyvų pagrindu suformuotų paveldo komunikacijos pranešimų pavyzdžių ir jų kritinės analizės gausu Rusijos prieš Lietuvą vykdomo informacinio karo kontekste (Martišius 2010). Ne-dialogo ir dialogo grupes sudarantys naratyvai gali būti formuojami įvairių idėjų, ideologijų, teorijų (krikščionybė, feminizmas, neopagonybė, marksizmas ir kt.) pagrindu. Tačiau šiuolaikinėje Lietuvoje ryškiausiai fiksuojame iš esmės dviejų ideologijų – nacionalizmo ir liberalizmo – pagrindu kuriamus ne-dialogo ir dialogo naratyvus. Šios grupės yra artimos A. Bumblausko skiriamiems „lietuviškos kilmės“ „patriotiniams“ ir „kosmopolitiniams“ naratyvams, kurie detalai aptarti šio autoriaus publikacijose (Bumblauskas 2009, 2013). Paveldo komunikacijos erdvėje Lietuvoje veikia ne vienas „išorinis“, ne „lietuviškos kilmės“ panašaus pobūdžio naratyvas, kurių konstravimas iš esmės taip pat telpa į A. Bumblausko aptartą „patriotizmo – kosmopolitizmo“ ar šiame straipnyje plėtojamą „nacionalizmo – liberalizmo“ diskursą. Tokiame teoriniame kontekste Lietuvos paveldo komunikaciją galėtų veikti daugelio LDK istorija ir paveldu suinteresuotų šalių ir etninių grupių (ukrainiečių, lenkų, rusų, baltarusių, latvių, švedų, žydų ir kt.) dialogo ir ne-dialogo naratyvai, tačiau realioje paveldo komunikacijoje (tiek moksliniuose tyrimuose, tiek viešajame diskurse) ryškiau fiksuotini tik rusiškas, baltarusiškas, lenkiškasis ir žydiškasis ne-dialogo ir lietuviškasis, lenkiškasis, žydiškasis dialogo naratyvai.

Ne-dialogo naratyvų kontekste konstruojami pranešimai neretai korektiškai naudoja mokslines žinias ir paveldo objektus (nefalsifikuodami jų), ir tokiu būdu išlaiko moksliskumo principą, tačiau interpretuoja juos naudodami ne-dialogo poziciją (kodą). Šiai komunikacijai neretai yra būdingas „istorinės kaltės“ ir „istorinio teisingumo“ motyvas, formuojantis paveldo komunikacijos lauką iš „aukos“ (siekiančio istorinio teisingumo) ar „nugalėtojo“ (išgyvenančio istorinę kaltę) pozicijų, primetant jas auditorijai kaip pirmines pranešimo „perskaitymo“ taisykles, turinčias apriboti auditorijos turimas pranešimo interpretavimo galimybes ir praktiškai užkertančias kelią tolesnei diskusijai. Tokių pranešimų pavyzdžiais galėtų būti žinutės: „žydas = komunistas“, „lietuvis = žydšaudys“, „baltarusiai = savinasi mūsų istoriją“, „lenkas = Vilniaus okupantas“ ir kitos. Tačiau, vertinant šiuos pranešimus komunikacijos teoriniame kontekste, pastebėtina pačios „istorinio teisingumo“ ar „istorinės kaltės“ idėjų trivialumas, kai kitai tikrovės erdvei būdingas reiškinys perkeliamas į jam nebūdingą aplinką. Šiame kontekste galime kalbėti apie mažiausiai trijų lygmenų – teisinio, istorijos mokslo ir komunikacinio – istorijos ir paveldo veikimą šiuolaikinėje visuomenėje. Šių trijų lygmenų skirtumai detalizuojami 1 lentelėje.

1 lentelė.

Teisinis, istorijos mokslo ir komunikacinis istorijos ir paveldo veikimas šiuolaikinėje visuomenėje

Lygmuo	Tikslas	Vykdytojai	Atsakymai į klausimus
Teisinis	Teisingumas	Profesionalūs teisininkai	Vienareikšmiai
Istorijos mokslo	Žinojimas	Profesionalūs mokslininkai	Diskusiniai
Komunikacinis	Ugdymas	Komunikacijos profesionalai, kiekvienas visuomenės narys	Diskusiniai

Specifinė istorijos ir paveldo komunikacijos erdvė yra vadinamosios komunikacinės „pilkosios zonos“. Tai istorinės temos ir paveldas, kuris dėl vienu ar kitu priežasčių sąmoningai ignoruojamas konstruojant pranešimus. Tačiau „nepatogios tiesos“, „sunkiojo paveldo“ ir „trauminių patirčių išstūmimas į komunikacinės „pilkosios zonos“ reiškia, kad konkreti visuomenė ar bendruomenės lieka nepasirengusios diskusijoms tam tikrais istoriniais klausimais ir dėl to tampa lengvai pažeidžiamos propagandinių ar ne-dialogo pagrindais sukurtų pranešimų.

Naratyvai Lietuvos valstybingumo atkūrimo komunikacijoje

Šio straipsnio objekto – vieno istorinio proceso – Lietuvos valstybingumo atkūrimo komunikacija – siaurina naratyvų raiškos lauką, nes pati „tautos ir jos atkurtos valstybės“ idėja XIX a. pab. – XX a. pradžioje buvo kuriama ir vėliau, jau tarpukario laikotarpiu komunikuojama taikant „mes vs jie“ komunikacinį modelį. Šis modelis buvo itin parankus nacionalizmu grįstai ideologijai, konstravusiai tautos, kaip specifinės bendruomenės (susietos kalbos, etninės kultūros ir kt. saitais) idėją ir akcentavusiai ryškų vienos tautos skirtingumą (ir kraštutiniu atveju – išskirtinumą), lyginant su kitomis tautomis (Smith 1994; Gellner 1996; Gans 2003; Crosby 2005). Šis komunikacinis modelis yra ryškiai matomas šiuolaikinėje komunikacinėje erdvėje, kurioje viena iš pagrindinių diskusijų (ne vien komunikuojant paveldą ir istoriją) yra „mes“ apibrėžimas, įgalinantis mus ne tik suvokti savo tapatumą, bet ir identifikuoti, kas yra „jie“. Šiuo požiūriu išskirtinai įdomi diskusija apie pamatinės konstitucinės „tautos“ sąvokos (iš esmės sąvokos „mes“) apibrėžimą, kurio išaiškinimui prireikė net Konstitucinio Teismo sprendimo. Tokiame „mes vs jie“ komunikacinio modelio kontekste galime skirti du Lietuvos valstybingumo atkūrimo komunikacijai svarbius ne-dialogo (nacionalistinį) ir dialogo (liberalųjį) naratyvus, kurių apibendrinti požymiai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė.

Ne-dialogo ir dialogo naratyvų apibendrinti požymiai

Kriterijus	Ne-dialogo (nacionalistinis)	Dialogo (liberalusis)
Tapatumo konstravimas	Tapatumas grindžiamas etnolingvistiniu tautos suvokimu	Tapatumas grindžiamas pilietiniu tautos suvokimu
Tapatumo konstravimas	Naudojami papildomi tapatumo kriterijai (religiniai, socialiniai ir kt.)	Nenaudojami papildomi tapatumo kriterijai
Praeities vertinimas	Praeitis vertinama taikant šiuolaikinius moralės, teisingumo, tautiškumo ir kt. kriterijus	Praeitis vertinama taikant konkrečiam laikotarpiui būdingus moralės, teisingumo, tautiškumo ir kt. kriterijus
Asmens ir bendruomenės santykis	Bendruomenė svarbesnė nei asmuo. Pripažįstama kolektyvinė istorinė atsakomybė	Asmuo svarbesnis nei bendruomenė. Pripažįstama individuali istorinė atsakomybė
„Istorinės didybės“ supratimas	Skiriami „didieji“ tautos ir valstybės istorijos laikotarpiai ir „didžiosios“ asmenybės, paprastai siejant su tautos apgyvendintos ar tautai priskiriamos valstybės teritorijos dydžiu	Asmenybės ir laikotarpiai neskirstomi į „didžiuosius“ ir „nereikšmingus“. Platus „istorinės didybės“ ir istorinio herojaus“ suvokimas, paprastai mažiau siejant su politine istorija
Trauminių patirčių poveikis	Diskutuojama, remiantis istorine traumine patirtimi	Diskutuojama, remiantis šiuolaikinėmis realijomis

Abu lietuviškieji (nacionalistinis ir liberalusis) naratyvai veikia platesniame, europiniame, panašių naratyvų kontekste. Tačiau šiuo atveju turime pastebėti skirtingas nacionalistinio naratyvo veikimo įvairiuose Europos regionuose tendencijas (kurios beveik nepastebimos, lyginant liberaliojo naratyvo veikimą skirtinguose Europos regionuose). Nacionalistinio naratyvo veikimo skirtingumai sietini su Europos tautų (etnolingvistine prasme) traumine patirtimi XX amžiuje, ribojusioje galimybes reflektuoti savo nacionalizmą ir (neretais atvejais) pozicionavusioje nacionalizmą kaip pozityvią priešpriešą (politinę dešiniąją opoziciją) kraštutiniajam kairiajam komunistiniam okupaciniam režimui. Įdomu tai, kad šalyse, patyrusiose vien nacių okupaciją ir represijas, panašią pozityvią poziciją užima kairiosios (neretai komunistų) partijos, aktyviai dalyvavusios antinaciniame pasipriešinime Antrojo pasaulinio karo metais. Nacionalistinių naratyvų veikimo paveldo komunikacijoje skirtumai pavaizduoti 4 iliustracijoje.

Skirtingą nacionalizmo veikimą skirtinguose šiuolaikinės Europos regionuose galėtume aiškinti diskusijų šia tema trukme, o tai įgalino pačios nacionalizmo idėjos evoliuciją. Daugumoje Europos šalių nacionalistinio pobūdžio judėjimai atsirado XIX a. antrojoje pusėje, tačiau diskusijos šia tema buvo nutrauktos šalyse, kurios po Pirmojo pasaulinio karo buvo okupuotos Sovietų Rusijos (1922 m. šis junginys transformuotas į Sovietų Sąjungą). Antrojo pasaulinio karo metais, Sovietų Sąjungai okupavus daugelį

Europos šalių, erdvė, kurioje buvo draudžiama diskutuoti apie nacionalizmą, išsiplėtė. Žinoma, į demokratines Europos ir Šiaurės Amerikos šalis pasitraukę okupuotų šalių gyventojai diskutavo savo tautos, tautinio tapatumo ir kitais susijusiais klausimais. Kai kuriais atvejais (Lenkijos išeivių bendruomenė) diskusijos tarp emigrantų menkai nusileido diskusijoms demokratinėse šalyse. Tokiu būdu Sovietų Sąjungos okupacija XX amžiuje stabdė nacionalizmo teorinio diskurso ir jo poveikio visuomenei evoliuciją okupuotose teritorijose. Po Sovietų Sąjungos suirimo (1990–1991 m.) dalyje šalių (Baltarusija, Ukraina, Rusija ir kt.) diskusijos apie nacionalizmą vėl buvo tęsiamos, pradėtos iš esmės nuo 1918–1920 m., tuo tarpu kitose (Lietuva, Latvija, Estija, Čekija, Vengrija ir kt.) – nuo 1939–1945 m.

	1918	1940	1990
ŠVEDIJA	PRASIDĖJO	TĘSIASI	TĘSIASI
LIETUVA	PRASIDĖJO	TĘSIASI	SUSTABDYTA
BALTARUSIJA	PRASIDĖJO	SUSTABDYTA	SUSTABDYTA
			TĘSIASI
			PRASIDĖJO IŠ NAUJO
			PRASIDĖJO IŠ NAUJO

Iliustracija Nr. 4.
Nacionalistinių naratyvų skirtumai, skirtinguose Europos regionuose

Pranešimo konstravimas šiuolaikinėje paveldo komunikacijoje

Dėl vykstančios visuomenės – iš industrinės į tinklaveikos – kaitos paveldo komunikacijos sėkmė priklauso ne tik nuo ženklų (paveldo objektų ir istorinių žinių apie juos) bei kodų (naratyvais grįstos interpretacijos) pasirinkimo, bet ir nuo vienu bei kitų technologijų (skaitmeninių ar ne) ar medijų (televizijos, kino, socialinių medijų ir kt.) panaudojimo. Kur kas svarbesnis tampa tinklaveikos visuomenės konkrečių tikslinių grupių (kurioms skiriami pranešimai) informacinės elgsenos suvokimas. Tai reiškia, kad ir virtualiojoje, ir materialiojoje realybėse kuriami paveldo komunikacijos produktai bus vartojami ir turės poveikį šiuolaikinėje kultūroje tiek, kiek jie atitiks pasikeitusios visuomenės pasaulėvoką ir poreikius. Aptardami esminius, paveldo komunikacijai svarbius visuomenės pokyčius galėtume išskirti keletą svarbiausių: tapatumo paieškas tinklaveikos visuomenėje, lankytojų (vartotojų) segmentaciją, „tinklo kartos“ formavimąsi, formaliojo ugdymo krizę, poreikį mokytis bei lavintis visą gyvenimą, augančią vizualumo reikšmę komunikacijoje, nuolat didėjančią komunikacinį socialinių tinklų, atvirosios prieigos ir atvirojo kodo turinio, dalijimosi kultūros, dalyvaujamąsias kultūros poveikį, kūrybiškumą, informacinio, medijų ir skaitmeninio raštingumo kompetencijų svarbos augimą, o svarbiausia – hierarchinio pobūdžio stabilų socialinių, kultūros, ekonominių, valdymo struktūrų nykimą ir tinklinio po-

būdžio, horizontalių ir nestabilių struktūrų formavimąsi. Industrinėje visuomenėje buvo matoma ryški atskirtis tarp turinčiųjų vienokią ar kitokią galią mažumos ir jos neturinčiųjų daugumos: fabriko savininkas ir jo darbininkai, politikas ir rinkėjai, dėstytojas ir studentai, rašytojas ir skaitytojai, autobuso vairuotojas ir keleiviai, ekspertai ir visuomenė, „rinkos senbuviai“ ir „rinkos naujokai“ ir t. t. Šioje visuomenėje mes randame stabilias hierarchines struktūras, kurių piramidės viršūnėje yra „išskirtinis“ asmuo ar asmenų grupė, turinti galią „žemesniųjų“ visuomenės grupių atžvilgiu. Tuo tarpu skaitmeninės kultūros formuojamoje tinklaveikos visuomenėje pasaulis tampa plokščias (Friedman 2008). Socialiniai tinklai ir tinklaraščiai kiekvienam sudarė sąlygas tapti rašytoju ir leidėju, *Uber* – taksistu, *You Tube* – scenaristu, režisieriumi, operatoriumi, aktoriumi, *Spotify* – neįtikėtinos dydžio muzikinės kolekcijos savininku, *Airbnb* – viešbučio valdytoju. Taip vadinamosios dalijimosi ekonomikos pamokos rodo, kad šiuolaikinėje visuomenėje ne tik iš esmės keičiasi „gamintojo“ ir „vartotojo“ pozicijos (kiekvienas asmuo, priklausomai nuo situacijos, gali būti arba „gamintoju“, arba „vartotoju“) bet ir skirtingų kapitalo rūšių (finansinio, socialinio, kultūrinio ir kt.) pridedamųjų verčių konstravimo ir jų sąveikos būdai. Šiuo požiūriu analizuodami paveldo komunikaciją galime skirti mažiausia du „kuratorių“ ir „dalyvaujimąjį“ požiūrius, kurių skirtumai apibendrinti 3 lentelėje.

3 lentelė.

„Kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ paveldo komunikacijos požiūrių skirtumai

„Kuratorių“ požiūris	„Dalyvaujamas“ požiūris
Autoritariškas (visus sprendimus priima kuratorius)	Demokratiškas (sprendimus priima bendruomenė)
Paveldo komunikacijos profesionalas (kuratorius) yra vadovas	Paveldo komunikacijos profesionalas (kuratorius) yra moderatorius
Ryškus pranešimo kūrėjo ir auditorijos (aš / mes ir jie) atskyrimas	Menkos ribos tarp pranešimo kūrėjo ir auditorijos (mes visi)
Perduodamas pranešimas yra vienareikšmis, atspindintis kuratoriaus poziciją ir veikiantis kaip galios įtvirtinimo įrankis	Perduodama daug, nevienareikšmių pranešimų (iš esmės vyksta diskusija), kuriama daug skirtingų reikšmių, nesiekiamą jų naudoti galios įtvirtinimui
Komunikacinį produktą kuria kuratoriaus sprendimu parinkti asmenys ar verslo / viešojo sektoriaus organizacijos	Komunikacinį produktą kuria visi norintys (įskaitant asmenis, asmenų grupes, verslo / viešojo sektoriaus organizacijas)
Vyrauja hierarchiška, vienakryptė komunikacija	Vyrauja tinklinė, daugiakryptė komunikacija
Komunikaciniai produktai būna sudėtingai pasiekiami, jų naudojimas ribojamas įvairiomis priemonėmis (daline prieiga, kaina, vaizdų rezoliucija ir pan.)	Komunikaciniai produktai būna lengvai prieinami, nemokami (OA, PD, CC0 licencijos) ar nebrangūs
Būdinga industrinei visuomenei	Būdinga tinklaveikos visuomenei

Analizuodami šiuolaikinę paveldo ir istorijos komunikaciją Lietuvoje galime fiksuoti du pagrindinius jų tipus (iš tikro – du, menkai susisiekiančius, paveldo ir istorijos komunikavimo „pasaulius“), kurie grindžiami skirtingais konceptualiais požiūriais. Dauguma viešojo sektoriaus ir verslo institucijų sukurtų komunikacinių produktų remiasi autoritarišku („iš viršaus – žemyn“) kuratoriaus požiūriu, pagal kurį produkto kūrėjas yra ekspertas, žinantis „visus“ visuomenės poreikius ir dėl to kuriantis jai skirtą produktą. Tokie „oficialūs“ produktai neretai kainuoja daug pinigų, retai būna inovatyvūs (kuriami laikantis „patikrintų“ metodų), o medijų bei technologijų panaudojimas juose yra instrumentiškas, neatsižvelgiant nei į medijų specifiškumą, nei į technologijų savybes, nei į pasikeitusios visuomenės poreikius. Ir tai gali būti vienas atsakymų į klausimą, kodėl tokie paveldo ir istorijos komunikacijos produktai yra menkai naudojami ir neturi didesnės įtakos visuomenei. Antrojo tipo komunikacija randasi dažniausiai iš pavienių asmenų idėjų, pavienių asmenų ar jų grupių pastangomis. Ji remiasi kitokiu („nuo apačios – aukštyn“) požiūriu, kuris įgalina už santykinai nedideles lėšas pasiekti efektyvių rezultatų ir sukurti kokybiškus komunikacinius produktus.

Diskusija: komunikaciniai iššūkiai „Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programoje“

Straipsnyje išdėstytų teorinio pobūdžio idėjų testavimui ir pristatamai diskusijai buvo pasirinktas vienas Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečiui skirtas komunikacinio pobūdžio objektas – „Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programa“ (toliau Programa) (Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programa 2015). Pažymėtina, kad šioje vietoje nesiekama atlikti visapusiškos Programos analizės. Tyrimas atliekamas teorinės prieigos testavimo tikslais, naudojant tik du, aukščiau aptartus naratyvo pasirinkimo ir pranešimo konstravimo kriterijus. Tyrimui kaip metodas naudojama struktūruota kokybinė turinio analizė, kai straipsnyje aptarti ne-dialogo (nacionalistinio) ir dialogo (liberalaus) naratyvų bei „kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ pranešimų konstravimo požiūrių skirtumų lentelėse išvardyti kriterijai yra panaudojami empirinių duomenų matricai (kaip kategorijos, subkategorijos), jiems priskiriant Programoje aptiktus atitinkamus teiginius. Dėl straipsnio formato ir apimties reikalavimų nepateikiami visi teiginiai, įtraukti į matricas (pilnos matricų lentelės), o tik jų skaitinės išraiškos, nurodančios, kuriose Programos dalyse jie yra fiksuoti¹.

¹ VN – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programos patvirtinimo; N – I skyrius. Istorinis naratyvas; TU – II skyrius. Tikslai ir uždaviniai; I – III skyrius. Programos įgyvendinimas; R – IV skyrius. Laukiami rezultatai; P – Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programos veiklų planas.

Apibendrinant Programos tyrimo rezultatus galima fiksuoti ryškų kognityvinį disonansą (Festinger 1962; Cooper 2007) tarp ne-dialogo (nacionalistinio) ir dialogo (liberaliojo) naratyvų bei „kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ požiūrių. Lietuvos valstybingumo atkūrimo 100-mečio komunikacijos atveju, iš „kuratorių“ pozicijų komunikuojamas ne-dialogo (nacionalistinis) naratyvas priklausytų daugiau veiksmų, o „dalyvaujamoju“ būdu realizuotinas dialogo (liberalusis) naratyvas – idėjų erdvei. Taip pat Programoje fiksuojamas kognityvinį disonansą tarp dviejų minėtų naratyvų didinančios informacijos vengimo reiškinys (iš esmės ryški slinktis anksčiau aptartos „pilkosios zonos“ link). Nepaisant to, jog programoje yra išskirtas atskiras „Istorinio naratyvo“ skyrius, naratyvų raiškos dokumente santykinai nedaug (dauguma teiginių yra neutralūs naratyvų požiūriai). Lygiai taip pat, analizuojant „Veiklų plano“ skyrių, pastebėtinas didelės dalies veiklų nepriskyrimas nei vienam naratyvui. Ne maža dalis numatytų veiklų tik paviršutiniškai susiję su Valstybingumo atkūrimo šimtmečiu. Tokioms veikloms priskirtinos periodiškai jau vykstančios veiklos (tokios kaip „Dainų šventė“ ar Lietuvos himno giedojimas skirtingose pasaulio vietose Valstybės dieną), taip pat ir veiklos, kurias galima susieti su bet kuriuo jubiliejumi (tokios kaip filmų kūrimas, verslo forumas ar seniūnijų konkursas).

Apibendrintas Programos turinys naratyvų požiūriais yra pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė.
Naratyvų raiška Programoje

Kategorija	Ne-dialogo (nacionalistinis)	Dialogo (liberalusis)
Tapatumo konstravimas	N-2, P-4	VN-1, N-5
Praeities vertinimas	N-1	-
Asmens ir bendruomenės santykis	-	N-1, I-1
„Istorinės didybės“ supratimas	N-1	-
Trauminių patirčių poveikis	-	N-2, I-4

Naratyvų komunikacijos požiūriu kognityvinis disonansas pasireiškia pakankamai deklaratyvaus dialogo (liberaliojo) naratyvo komunikacija daugiau teorinio pobūdžio Programos skyriuose („Istorinio naratyvo“, „Įgyvendinimo“) ir šio naratyvo „pradingimu“ taikomojo pobūdžio „Veiklų plane“. Taigi, vieną vertus, turime Programos teiginį, kad „2018 m. vasario 16 d. švęsime modernios Lietuvos gimimą. Ši data lyg tiltas sujungia 1253 m. liepos 6 d. gimusių senąją Lietuvą ir 1990 m. kovo 11 d. atkurtą nepriklausomą Lietuvą“, tačiau teiginio pabaigoje patikslinama, kad „be Vasario 16-osios nebūtų Kovo 11-osios ir jos sėkmės istorijos“ – tuo išryškinant Tarpukario Lietuvos valstybingumo tradicijos svarbą šiuolaikinei Lietuvai. O tolesniame

tekste dar labiau sukonkretinama, teigiant, kad „Vasario 16-oji – pati reikšmingiausia Lietuvos istorijos data“. Bene išsamiausiai ne-dialogo (nacionalistinio) naratyvo faktinis vyravimas išreiškiamas trimis Programos teiginiais: „Šalia svarbiausio Šimtmečio simbolio – tautinės vėliavos – turime Vytį, svarbiausią mūsų valstybės simbolį, parodantį senosios ir moderniosios Lietuvos jungtį“, „1918 metais įkurta nepriklausoma moderni piliečių valstybė“ ir „Modernios Lietuvos šimtmetis – sėkmės istorija. Svarbiausi laimėjimai: Lietuvos valstybė tapo Europos ir pasaulio istorijos subjektu; susiformavo moderni piliečių visuomenė, suvokianti laisvės ir su laisve susijusios atsakomybės svarbą; Lietuvos valstybei ir visuomenei atvertos naujos veiklos erdvės“. Tokiu būdu brėžiama linija tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, esą, ne-modernios valstybingumo tradicijos ir moderniosios Lietuvos. Šiame kontekste LDK valstybingumas „pamatuojamas“ taikant XX amžiaus modernybės kriterijus ir tokiu būdu marginalizuojamas kaip „tik istorinis faktas“, neatsižvelgiant, kad, pavyzdžiui, XVI amžiaus LDK ir Abiejų Tautų Respublikos demokratija ir kultūrinės, religinės, kalbinės tolerancijos lygmuo buvo iš esmės vieni moderniausių tuometėje Europoje. Lygiai kaip ir suponuojant teiginį, kad LDK nebuvo „Europos ir pasaulio istorijos subjektu“, neturėjo pilietinės visuomenės (pilietiškumą turime vertinti anų laikų kategorijomis) ir nesuvokė „laisvės ir su laisve susijusios atsakomybės svarbos“. Esą, tai tik paskutiniojo šimtmečio, 1918 metais įkurtos (ne atkurtos), valstybės pasiekimai. Beje, pats valstybės įkūrimo fakto akcentavimas yra prasilenkiantis su esminiu Valstybingumo atkūrimo faktą reprezentuojančiu istoriniu šaltiniu – Vasario 16-osios Lietuvos Tarybos nutarimu, kuriuo „Lietuvos Taryba <...> skelbia atstatanti nepriklausomą <...> Lietuvos valstybę“ (Beniušis 2017). Dar ryškiau ne-dialogo (nacionalistinis) naratyvas išreikštas „Veiklų plane“ minimomis konkrečiomis veiklomis: „Organizuoti parodas, skirtas Šimtmečiui: „Nepamiršamos ateitys: Lietuvos šimtmečio vizijos“, „Lietuvos dizaino ir taikomosios dailės šimtmetis“, „Kaunas 1919–1940. *A Capital City Inspired by Modernity*““. Pastebėtina, kad parodomis siekiama komunikuoti tik vieną Lietuvos valstybės istorijos laikotarpį – tarpukarį ir tik vienu – Kauno, kaip laikinosios sostinės, aspektu. Tuo tarpu parodos pavadinimas „Lietuvos dizaino ir taikomosios dailės šimtmetis“ tiesiogiai nurodo į kultūros, kurią sukūrė ne-etnolingvistiniai lietuviai, ignoravimą. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje suformuotas etnolingvistinis lietuviškos kultūros naratyvas (požiūris apie lietuvių tautą, kaip lietuviškai kalbančią, valstietiškos kilmės ir kritiškai nusiteikusių krikščionybės atžvilgiu bendruomenę) buvo palaikomas tarpukario laikotarpiu ir iš dalies sovietmečiu. Sovietinę ideologiją pakankamai atitinkantis kritinis nusiteikimas krikščionybės atžvilgiu (pašaipą Bažnyčios, kunigų, davatų, religijos atžvilgiu) ir „gerosios“, išnaudojamųjų klasės – valstiečių akcentavimas (konstruojant „gerojo“ valstiečio ir „blogjo“ pono opoziciją) buvo intensyviai komunikuojami. Tokiu būdu mažiau tarpukariu, o daugiau sovietmečiu kultūros istorijoje buvo įtvirtintas požiūris, redukuojantis kultūros lietuviškumo suvokimą (saviromė) iki lietuviškai kalbančių valstiečių ir valstietiškos kilmės inteligentų sukurtos

ir kuriamos kultūros, kuris išstūmė iš Lietuvos kultūros istorijos erdvės LDK valdovų ir didikų rūmų ir miestų kultūrą. Šiame kontekste Lietuvos teatro istorija būdavo pradedama nuo „Amerikos pirtyje“, o operos – nuo „Birutės“ pastatymo.

Tokiame naratyvų komunikacijos kontekste yra didelė grėsmė, kad realiai įgyvendinamos Programos veiklos įgys daug negatyvaus nacionalizmo bruožų ir gana destruktiviai paveiks Lietuvos visuomenę, o Valstybės atkūrimo 100-mečio paminėjimas galės būti naudojamas informaciniuose karuose prieš Lietuvą. Kaip vienas ryškiausių valstybingumo atkūrimo šimtmečio akcentų Programoje yra išskiriama Dainų šventė „Vardan tos...“. Būtina pastebėti, kad Dainų šventės Lietuvoje, atsiradusios nacionalistinio pobūdžio tautinio atgimimo kontekste, liko „užkonservuotos“ sovietmečiu ir po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais. Nepaisant pakankamai skambių ir į pilietinę (ne-etnolingvistinę) sąmonę nukreiptų pavadinimų (pavyzdžiui, „Čia mūsų namai“, 2014), realiai Dainų šventės komunikuoja vien lietuviškąją etnolingvistinę kultūrą, ignoruodamos kitų tautybių Lietuvos piliečius. Tokiu būdu tęsiama Dainų šventės misija „lietuvybei tvirtinti ir palaikyti“ (Rubavičius 2015), kuri buvo suformuota tarpukariu, galbūt (su nemenkomis išlygomis, Putinaitė 2007) buvo svarbi sovietmečiu ir atrodo kiek anachronistiškai XXI amžiuje.

Kita vertus, nacionalistinio naratyvo vyravimas kelia grėsmę, kad greičiausiai Lietuvos valstybės istorijos komunikacija bus vykdoma „atkarpu būdu“, išryškinant „patogias“ ir ignoruojant „nepatogias“ istorijas. Lieka neaišku, ar ir kaip bus komunikuojami Lietuvos nepriklausomybei svarbūs asmenys, vėliau kolaboravę su nacistinės Vokietijos ir sovietine okupacinėmis valdžiomis bei tiesiogiai ar mažiau tiesiogiai prisidėję prie holokausto, Lietuvos valstybingumo naikinimo (pavyzdžiui, Kazys Škirpa ar Vincas Krėvė-Mickevičius)? Ypač šis klausimas aktualus lokaliame (mažesnių miestelių bendruomenių) lygmenyje, kur Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimui svarbių asmenų biografijose susipina Nepriklausomybės kovos, 1941 m. Birželio sukilimas ir holokaustas (plg. diskusijas apie kun. Joną Žvinį, žr. Bubnys, Žygelis 2016; Jackevičius 2016). Šioje vietoje išvelgtina grėsmė, kad bus eskaluotas konfliktas tarp lietuviškojo ir žydiškojo nacionalistinių naratyvų, holokaustą Lietuvoje komunikuojant kaip vien lietuvių-žydų tautinį konfliktą. Paradoksalu yra tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje komunikodami nacionalistinės ideologijos pagrindu įvykdytus nusikaltimus užimame nacionalistines pozicijas (nacionalizmas kaip ideologija, akcentuojanti kolektyvinę tautos kaltę ar išskirtinumą). Nacionalistiniai naratyvai savo ne-dialogiškumu ne tik užkerta kelią diskusijai, bet ir trukdo gilesnėms problemos analizėms bei refleksijai. Šiuolaikinės, pilietinės visuomenės kontekste diskutuodami apie 1939–1953 metų Lietuvą, turėtume klausti, kodėl dalis Lietuvos piliečių nuėjo tarnauti okupantams ir išdavinėjo bei žudė ne tik savo bendrapiliečius, bet ir asmeniškai pažįstamus kaimynus, remdamiesi okupanto nustatytais kriterijais?

Tiesa, lieka neaišku, kaip (Lietuvos valstybingumo atkūrimo kontekste) pavyks išspręsti dar vieną „skirtingų nacionalizmų“ komunikacijos problemą, kuri jau akty-

viai naudojama informaciniuose karuose prieš Lietuvą šiuo metu ir – tikėtina – bus dar labiau aktyvuota Valstybingumo atkūrimo kontekstuose. Tai yra lietuvių-lenkų santykiai ir Vilniaus klausimas XX amžiaus pirmojoje pusėje (tiek istoriniuose – abiejų šalių valstybingumo atkūrimo, tiek dabartiniuose – šiuolaikinės visuomenės kontekstuose). Vienas ryškių šio diskurso požymių yra aktyvios diskusijos dėl pavardžių rašybos Lietuvos Respublikos piliečių asmens dokumentuose, kuriose ryškiausi nacionalistinio (neleisti nelietuviškų raidžių) ir liberaliojo (asmens pavardė yra asmens tapatumo elementas) naratyvų veikimai, o problemos „kertinis akmuo“ iš esmės yra lenkų tautybės Lietuvos piliečių pavardžių rašymas (žr. Sinica 2017; Nikžentaitis 2017).

Trečioji galima komunikacinė problema yra Lietuvos XX amžiaus valstybingumo kontekstuose funkcionuojantys mitai ir jų tiesioginė (ne kritiška) ar kritiška komunikacija šiuolaikinei visuomenei. Sovietmečio, nacistinės Vokietijos ir vėl sovietmečio okupacija, kaip tragiškos daugelio Lietuvos piliečių patirtys, XX amžiaus antrojoje pusėje formavo idealizuotą (prarastojo rojaus kategorijai priskirtiną) „Smetoniškos Lietuvos“ mitą. Nekvestionuojant tarpukario Lietuvos pasiekimų, šiais laikais turime pastebėti šio mito ir su juo susijusių istorinių asmenybių (pavyzdžiui, Antano Smetonos) reikšmės Lietuvos istorijai kritinio įvertinimo būtinybę. Kiek autoritarinis valdymas, pasibaigęs Lietuvos valstybės išdavimu, gali būti idealizuojamas (grynai komunikaciniame lygmenyje) dabarties visuomenėje? Su šio, iš esmės, nacionalizmu grįsto mito (A. Smetona vadovavo Tautininkų partijai) funkcionavimu sietinas ir skirtingas nacionalizmo bei komunizmo traktavimas Lietuvos viešojoje erdvėje, kuri galime laikyti dar vienu komunikaciniu iššūkiu Valstybingumo atkūrimo 100-mečio kontekste. Ar tikrai yra tokie dideli skirtumai tarp „lietuvių“ policijos, veikusios nacistinės Vokietijos okupacijos metais, ir sovietinės milicijos bei tarp „ypatingųjų būrių“ ir stribų?

Kitas paveldo komunikacijai svarbus aspektas yra pranešimo konstravimas. Apibendrintas Programos turinys paveldo ir istorijos komunikacijos „kuratorių“ ir „dalyvaujamoju“ požiūriais pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė.

„Kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ požiūrių raiška Programoje

„Kuratorių“ požiūris	„Dalyvaujamojo“ požiūris
NT-2, TU-5, I-5, R-3, P-5	VN-1, TU-1, R-1, P-3

„Kuratorių“ ir „dalyvaujamojo“ paveldo komunikacijos požiūrių atveju kognityvinis disonansas pasireiškia asmens („šiandienos herojus yra kiekvienas Lietuvos pilietis – aktyvus XXI amžiaus Lietuvos kūrėjas, suvokiantis, kad nuo jo kasdienių pastangų priklauso ne tik dabartis, bet ir būsimi Lietuvos valstybės ir tautos istorijos

įvykiai“) ir bendruomeniškumo („sutelkti Lietuvos žmones švęsti atkurtos Lietuvos gimtadienį, skatinti didžiulis savo šalimi, būti svarbiais ir aktyviais savo šalies gyvenimo dalyviais“) reikšmės idėjų pakankamai deklaratyviu komunikavimu bendrame, daugiau „kuratoriškame“ Programos įgyvendinimo kontekste. Valstybingumo atkūrimo 100-mečio minėjimas konstruojamas autoritariškai, remiantis valstybės galios pozicijomis, siekiant įtvirtinti valdančiajai daugumai aktualius naratyvus ir realizuoti aktualias veiklas. Pastebėtina, kad Programos „Istorinio naratyvo“ dalis kaip tik skirta tokio, vieno „teisingo“ Valstybingumo atkūrimo 100-mečio naratyvo konstravimui, o tolesnės programos dalys – jo įtvirtinimui („užtikrinti bendrą patrauklią Šimtmečio istorinio naratyvo sklaidą“). Netiesiogiai galios komunikavimą patvirtina ir faktas, kad Programos peržiūrėjimas (tiksliau, kardinalus pakeitimas) buvo viena pirmųjų naujosios politinės daugumos (susiformavusios po 2016 m. Seimo rinkimų) veiklų. Programoje formuojama griežtai hierarchinė, iš esmės aukščiausios valdžios institucijų sąveika, grįsta komunikacija, ignoruojančia net viešojo sektoriaus tinklines struktūras, dengiančias Lietuvos teritoriją. Programoje neminimos bibliotekos, muziejai, mokyklos, o kultūros centrų buvimą galima nuspėti tik viename – „Dainų šventės“ kontekste. Toks požiūris kelia rimtų klausimų dėl Programos efektyvumo ir sėkmės, nes būtent pasitelkiant viešojo sektoriaus institucijų tinklus buvo vykdyti / vykdomi efektyviausi komunikacijos projektai (pavyzdžiui, „Muziejų kelias“ ar „Bibliotekos pažangai“).

Programoje ryški institucinė logika, kurios kontekste bendruomenės ar kitos neinstitucionalizuotos socialinės grupės yra marginalinis objektas, o ne aktyvus, dalyvaujamas subjektas. Tai yra jos (kaip ir savivaldybės bei privatūs asmenys) kviečiamos prisijungti prie Vyriausybės organizuojamos šventės („Pasiūlyti <...> Lietuvos Respublikos Vyriausybei neatskaitingoms valstybės institucijoms, įstaigoms, įmonėms, nevyriausybiniams organizacijoms ir privatiems subjektams – dalyvauti įgyvendinant Programą“), bet nebūti aktyviomis Šventės kūrėjomis. Arba – einant dar toliau – jų vaidmuo yra būti privalomais šventės dalyviais (vienas programos uždavinių siekia „įtvirtinti Vasario 16-ąją kaip svarbiausią Šimtmečio datą ir užtikrinti, kad Lietuvos žmonės įsitrauktų į jos šventimą“). Galime manyti, kad tokiu būdu bus gilinama jau esama bendruomenių, paveldo ir istorijos santykio problema. Sovietmečiu vykdyta selektyvi ir aiškiai neteisinga (prieštaraujanti daugumos asmenų patirtims, istorinei atminčiai ir ignoruojanti didelę, daugeliui asmenų svarbaus paveldo dalį) paveldo komunikacija nutraukė daugelio asmenų emocinius ryšius su artimesnėje ar tolimesnėje aplinkoje esančiais paveldo objektais ar net savo šalies praeitimi. Šioje vietoje Lietuvoje esančią situaciją galime lyginti su kai kuriais po-kolonijiniais kontekstais, gretindami sovietinės valdžios ir Lietuvos paveldo / Lietuvos istorijos santykį okupacijos metais su kolonizatoriaus ir prigimtinių bendruomenių paveldo santykiu, kuris kolonizuotai tautai formuoja trauminę patirtis. Tokio pobūdžio trauminių patirčių „gydymą“ ir asmens, bendruomenės, istorijos ir paveldo ryšio atkūrimą

galime stebėti ir analizuoti, pavyzdžiui, per Jungtinėse Amerikos Valstijose vykdomų prigimtinių amerikiečių (indėnų) tautų skatinimo dalyvauti paveldo apsaugoje (angl. *encouraging tribal participation in heritage preservation*) projektų patirtį. Manytina, kad ši patirtis yra reikalinga ir gali būti pritaikoma Lietuvoje, kur aiškiai stebimi trauminiai asmens ir bendruomenių bei paveldo santykio fenomenai. Šiame kontekste svarbus ne tik posovietinės traumos bet ir po-nacionalistinės traumos poveikis. Daliai išsilavinusių piliečių nacionalistinis paveldo interpretavimas ir komunikacija yra nepriimtini. Tačiau, atmetę nacionalizmą, jie neranda autentiško ideologinio jo pakaitalo ir „persijungia“ į globalių paveldo objektų komunikavimą. Tokiais po-nacionalistiniais globalaus paveldo komunikacijos pavyzdžiais galėtų būti F. Zappos ir J. Lennono paminklų pastatymai Vilniuje bei Šv. Patriko dienos minėjimas, primenantys panašius komunikacijos pavyzdžius dar gilesnes po-nacionalistines traumines patirtis turinčiose šalyse, pavyzdžiui, paminklas Bruce'ui Lee Mostare, Bosnijoje ar Vinetu, Plitvicoje, Kroatijoje (Anheier, Isar 2010, p. 163).

Lietuvos bendruomenių „paliktumo“ jausmą stiprina ir labai ryškus programos orientavimasis į užsienio šalių auditorijas, tiksliau, siekis išnaudoti Šimtmetį Lietuvos įvaizdžio gerinimui („didinti Lietuvos žinomumą užsienyje“, „užtikrinti pozityvios informacijos apie Lietuvą sklaidą žiniasklaidoje ir socialinėse medijose tų valstybių, kurios Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ir Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos susitarimu yra prioritetinės Lietuvai“). Šiuo atveju ir vėl kalbama ne apie tų šalių tikslinių bendruomenių įtraukimą į bendrų patirčių minėjimą (juk valstybingumo atkūrimo / paskelbimo šimtmečius švenčia daugelis Europos šalių), siekiant, kad bendros išsivadavimo patirtys veiktų kaip kontaktų zonos (Pratt 1991), bet daugiau orientuojantis į pakankamai mažai efektyvias reklaminio pobūdžio kampanijas („tikslinė auditorija – <...> prioritetinių užsienio valstybių žiniasklaida“). Kita vertus, Programos kūrėjų santykis su užsienyje gyvenančiais Lietuvos piliečiais konstruojamas ryškiai institucionalizuotu būdu – per Pasaulio lietuvių bendruomenę, ignoruojant „plokštėjantį“ ir „tinklėjantį“ pasaulį, kuriame institucionalizuotos struktūros praranda tarpininko tarp valdžios ir piliečių vaidmenį, o dauguma komunikacinio, bendradarbiaujamojo ar dalyvaujamojo pobūdžio veiklų realizuojamos tiesiogiai, taikant skaitmenines priemones (pavyzdžiui, socialinius tinklus).

Literatūra

- Anheier, Helmut K.; Isar, Yudhishtir Raj. 2010. *Cultures and Globalization: Cultural Expression, Creativity and Innovation*. London: Sage.
- Beniušis, Vaidotas. 2017. Berlyne rastas Vasario 16-osios akto originalas lietuvių kalba. In: *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/berlyne-rastas-vasario-16-osios-akto-originalas-lietuviu-kalba.d?id=74205398>> [žiūrėta 2017 05 24].

- Bubnys, Arūnas; Žygelis, Darius. 2016. Gyvenimą pašventęs Dievui ir tėvynei. Karys savanoris kunigas Jonas Žvinys. In: *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-07-05-gyvenima-pasventes-dievui-ir-tevynei-karys-savanoris-kunigas-jonas-zvinys/146268>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Bumblauskas, Alfredas. 2009. Lietuvos istoriniai „didieji pasakojimai“ ir Vilniaus paveldas. In: *Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas*. Specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 8, p. 15–47.
- Bumblauskas, Alfredas. *Lietuvos etninės įtampos kaip didžiųjų istorijos naratyvų priešpriešų išdava*. Prieiga per internetą: <<http://www.mdl.projektas.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/2011-lietuvos-etnines-itamos-kaip-didziuju-istorijos-naratyvu-priespriesu-isdava.pdf>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Castells, Manuel. 2006. *Tapatumo galia*. Iš anglų kalbos vertė Patricija Drobylė. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Cooper, Joel. 2007. *Cognitive Dissonance: Fifty Years of a Classic Theory*. London: Sage.
- Crosby, Steven E. 2005. *Nationalism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Fagan, Garrett G. 2006. *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public*. London: Routledge.
- Festinger, Leon. 1962. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press.
- Fiske, John. 1998. *Įvadas į komunikacijos studijas*. Iš anglų kalbos vertė Vilija Gudonienė, Elena Macevičiūtė. Vilnius: Baltos lankos.
- Friedman, Thomas L. 2008. *Pasaulis yra plokščias*. Iš anglų kalbos vertė Ieva Aukselytė, Michailas Aizenas. Vilnius: Alma littera.
- Gans, Chaim. 2003. *The Limits of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, Ernst. 1996. *Tautos ir nacionalizmas*. Iš anglų kalbos vertė Kęstutis Rastenis. Vilnius: Pradai.
- Jackevičius, Mindaugas. 2016. Ką slepia kunigo didvyrio praeitis: kas prisidėjo prie 1200 Moletų žydų sunaikinimo? In: *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ka-slepia-kunigo-didvyrio-praeitis-kas-prisidejo-prie-1200-moletu-zydusunaikinimo.d?id=70489752>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Kanovičius, Sergejus. 2017. Žydo kaukės ir Užgavėnės. In: *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-02-22-zydo-kaukes-ir-uzgavenes/155949>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*, 1994 m. gruodžio 22 d. Nr. I-733, Vilnius. Suvestinė redakcija nuo 2016-07-14. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8/zBmVREvcUs>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo programa*, 2015 m. rugpjūčio 19 d., Nr. 904, Vilnius. Suvestinė redakcija nuo 2017-04-25. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/218e50604d5211e5b0f2b883009b2d06/jHkEvVfVhd>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Liotard, Jean-Francois. 1979. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- Lotman, Jurij. 2004. *Kultūros semiotika*. Sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė. Vilnius: Baltos lankos.
- Martišius, Mantas. 2010. *(Ne)akivaizdus karas: nagrinėjant informacinį karą*. Vilnius: Versus aureus.

- McLuhan, Marshall. 2003. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Iš anglų kalbos vertė Daina Valentinavičienė. Vilnius: Baltos lankos.
- Nikžentaitis, Alvydas. 2017. Apie pirmos ir antros rūšies Lietuvos piliečius (atsakymas V. Sinicai). In: *15min.lt*. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/alvydas-nikzentaitis-apie-pirmos-ir-antros-rusies-lietuvos-piliecius-atsakymas-v-sinica>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Pratt, Mary, Lousie. Arts of the Contact Zone. In: *Profession*. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/25595469>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Putnaitė, Nerija. 2007. *Nenutrūkusi styga. Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai.
- Rubavičius, Vytautas. 2015. Dainų šventė – lietuvybei tvirtinti ir palaikyti. In: *Dainų ir šokių šventė: Tarpdisciplininis pilotinis tyrimas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2015. Prieiga per internetą: https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Dain%C5%B3%20%C5%A1vent%C4%97_2015.pdf [žiūrėta 2017 05 24].
- Rüsen, Jörn. 2007. *Istorika: istorikos darbų rinktinė*. Sudarė Zenonas Norkus. Iš vokiečių kalbos vertė Arūnas Jankauskas. Vilnius: Margi raštai.
- Simon, Nina. 2010. *The Participatory Museum*. Prieiga per internetą: <<http://www.participatorymuseum.org/>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Sinica, Vytautas. 2017. Valstybingumo išbandymas „trimis raidėmis“ (atsakymas A. Nikžentaičiui). In: *Propatria.lt*. Prieiga per internetą: <<http://www.propatria.lt/2017/05/vytautas-sinica-valstybingumo.html>> [žiūrėta 2017 05 24].
- Smith, Anthony D. 1994. *Nacionalizmas XX amžiuje*. Iš anglų kalbos vertė Algirdas Degutis. Vilnius: Pradai.
- Stephens, John; McCallum, Robyn. 1998. *Retelling Stories, Framing Culture: Traditional Story and Metanarratives in Children's Literature*. New York: Psychology Press.
- Waidacher, Friedrich. 2007. *Bendrosios muzeologijos metmenys*. Iš vokiečių kalbos vertė Alfonsas Tekorius. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- White, Hayden. 1984. The question of Narrative in Contemporary historical theory. In: *History and Theory*, Vol. 21, No. 1, p. 1–33. Prieiga per internetą: <<https://www2.southeastern.edu/Academics/Faculty/jbell/white.pdf>> [žiūrėta 2017 05 24].

Communicative Challenges of the 100 Years of Restoration of Lithuania

Summary

Keywords: heritage communication, semiosphere, historical narrative, 100th anniversary of the restoration of Lithuanian statehood

The study explores the problematics of the relationship between heritage and society in various contexts. Traditionally such research is attributed to the field of history. Theoretical paradigms of historical memory, communication of scientific knowledge, and heritage conservation established in this field are important in order to perceive the processes of interaction between heritage and society. Without denying the opportunities of such approach, we have to observe its limitation in the context of modern network society. Therefore, a broader approach to communication and information science is applied in this article. The subject-matter of this discussion is the communication of heritage in contemporary society. Theoretical part of the article, with reference to Yuri Lotman's concept of semiosphere, covers the definition of the communication of heritage and the construction of meanings in the process of communication of heritage. The next part of the article covers the analysis of Great narratives – non-dialogue and dialogue – as well as the methods of construction of communication messages of Lithuanian history and heritage. The research part also applies the theoretical scheme to the communication dedicated to the 100th anniversary of the restoration of Lithuanian statehood – the program of commemoration of the centenary of the restoration of the state of Lithuania. A distinct cognitive dissonance between non-dialogue (nationalist) and dialogue (liberal) narratives as well as “curatorial” and “participatory” communicative approaches may be recorded in summary of research results of the program. In case of the communication of the 100th anniversary of the restoration of Lithuanian statehood, a nondialogue (nationalist) narrative communicated from the “curatorial” position would belong to the field of actions and a dialogue (liberal) narrative implemented through the “participatory” method – to the field of ideas. A phenomenon of evasion of information increasing a cognitive dissonance between the two aforementioned narratives (essentially distinct advance towards the “grey zone”) is also recorded in the program.